

به نام خدا

فلسفه اصول فقه

www.ketab.ir
اکبر محمودی



انتشارات کمالات

ISBN: 978-622-98627-4-0



9

786229

882740

عنوان: فلسفه اصول فقه

نویسنده: اکبر محمودی

ناشر: انتشارات کمالات

چاپ: اول/ ۱۴۰۰ ش

همه حقوق این اثر برای انتشارات کمالات محفوظ است.

هر نوع استفاده (چاپ، نشر، تکثیر، ترجمه، صوتی سازی، جزوه سازی و...) از این اثر

بدون اجازه نوشتاری از انتشارات کمالات پیگرد قانونی دارد.

kamaalaat.blog.ir

kamaalaat@gmail.com

kamaalaat@yahoo.com

@kamaalaat

شماره کتاب در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه: محمودی، اکبر، ۱۳۶۱

عنوان و نام پدیدآور: فلسفه اصول فقه/ اکبر محمودی.

مشخصات نشر: قم: کمالات، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۱۸۶ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۸۲۷-۴-۰

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: ص.ع. به انگلیسی: Philosophy of Fiqh principles

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۷۹-۱۸۶.

موضوع: اصول فقه - فلسفه

Islamic law-Interpretation and construction- Philosophy

رده بندی کنگره: PB۱۵۵

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۱

شماره کتابشناسی ملی: ۸۶۹۱۹۶۸

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیا

۷۵/۷

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	۱۱
بخش یکم: شناخت‌شناسی اصول فقه.....	۱۳
فصل یکم: چیستی فلسفه اصول فقه.....	۱۳
مقدمه.....	۱۳
الف) چیستی‌شناسی فلسفه.....	۱۳
۱- معنای لغوی فلسفه.....	۱۳
۲- تعریف اصطلاحی فلسفه.....	۱۴
ب) معنایابی فلسفه علم در اصطلاح.....	۱۴
ج) چیستی‌شناختی اصول فقه.....	۱۶
یکم) مفهوم‌یابی فقه.....	۱۶
۱- معنای لغوی فقه.....	۱۶
۲- تعریف اصطلاحی فقه.....	۱۶
دوم) معنایابی اصول فقه.....	۱۹
۱- مفهوم لغوی اصول.....	۱۹
۲- مفهوم اصطلاحی اصول فقه.....	۱۹
یکم: تعاریف گذشتگان برای اصول فقه.....	۲۰
۱) مجموع طریق‌های فقه به صورت اجمال و کیفیت استدلال به آن‌ها و کیفیت حال مستدل به آن‌ها.....	۲۰
۲) ادله فقه.....	۲۰
۳) طریق‌های فقه به صورت اجمال.....	۲۱
۴) ادله دال بر حکمی از احکام تکلیفی و وضعی دارای احکام و آثار و حجت میان خدا و مردم.....	۲۱
۵) قواعد عام که به وسیله آن‌ها امکان رسیدن به استنباط احکام عملی از ادله تفصیلی وجود دارد.....	۲۱
۶) ادله‌ای که به وسیله آن‌ها احکام افعال بندگان استفاده می‌شود.....	۲۲
۷) ادله علم به احکام شرعی عملی که از ادله تفصیلی آن‌ها اکتساب می‌شوند.....	۲۲
۸) قواعدی که به وسیله آن‌ها به استنباط احکام شرعی فرعی دست یافته می‌شود.....	۲۳
۹) مقدمات کلی که فقیه به آن‌ها از جهت حصول اقتدار به وسیله آن‌ها استناد می‌کند.....	۲۳
۱۰) قواعدی که به وسیله آن‌ها مجتهد به استنباط احکام شرعی عملی از ادله تفصیلی دست می‌یابد.....	۲۳
دوم: تعریف منتخب برای اصول فقه.....	۲۳
د) چیستی‌یابی دانش اصول فقه.....	۲۴
یکم: تعاریف پیشینان برای دانش اصول فقه.....	۲۴
۱) علم به قواعدی که احکام شرعی فرعی از آن‌ها استنباط می‌شوند.....	۲۴
۲) علم به قواعد تمهید یافته برای استنباط احکام شرعی.....	۲۴
۳) فنی که به وسیله آن چیزی که در اقامه حجت بر حکم عمل مفید باشد دانسته می‌شود.....	۲۵
۴) صناعت دانستن قواعدی که در استنباط قرار می‌گیرند یا در مقام عمل بدان می‌رسند.....	۲۶

۵	علم به قواعدی که طریق های فقه و کیفیت استدلال به آن ها و کیفیت حال مستدل به آن ها باشد.....	۲۷
۶	علم به کبریات که اگر صغریاتش بدان افزوده شود حکم فرعی استنتاج می شود.....	۲۸
۷	علم بحث کننده از قواعد مقرر در نزد عقلاء برای استنباط احکام.....	۲۸
۸	علم به قواعد تمهید یافته برای کشف حال احکام کلی واقعی متعلق به افعال مکلفان.....	۲۸
۹	قواعدی که امکان وقوع آن ها در تحصیل وظیفه مکلف در مقام عمل وجود دارد.....	۲۹
۱۰	علمی که در آن از چیزی که امکان دارد دلیل برای فقه باشد بحث می شود.....	۲۹
۱۱	علم به قواعدی که به وسیله آن ها احکام شرعی فرعی از ادله تفصیلی آن ها استنباط می شود.....	۲۹
۱۲	علم بحث کننده از ادله احکام شرعی و وجوه دلالت آن ها بر آن احکام.....	۳۰
۱۳	علم به عناصر مشترک در عملیات استنباط حکم شرعی.....	۳۰
۱۴	قواعدی آلی که امکان دارد کبری برای استنتاج احکام کلی فرعی الهی یا وظیفه عملی قرار گیرند.....	۳۰
۱۵	قواعدی که حکم شرعی نداشته و در استنباط احکام کلی فرعی الهی یا وظیفه عملی قرار گیرند.....	۳۱
۱۶	علم به قواعدی که به وسیله آن ها به فقه به طور تحقیقی دست یافته می شود.....	۳۱
۱۷	علم به ادله کلی فقه.....	۳۱
۱۸	علم به قواعد قرارگیرنده در استنباط احکام شرعی کلی الهی بدون انضمام کبری یا صغرای اصولی.....	۳۲
۱۹	علم به احوال ادله رساننده به احکام شرعی به صورت کلی.....	۳۲
۲۰	علم یا صناعتی که به وسیله آن قواعد تمهید یافته برای استنباط احکام شرعی دانسته می شود.....	۳۲
۲۱	علم به قواعد و بهرین که به وسیله آن ها احکام شرعی عملی از ادله تفصیلی استنباط می شود.....	۳۳
۲۲	علم به قواعد و ادله اجمالی که به وسیله آن ها احکام شرعی از ادله تفصیلی استنباط می شود.....	۳۳
۲۳	علم به قواعدی که به وسیله آن ها به فقه دست یافته می شود.....	۳۳
۲۴	علمی که از آن استنباط احکام شرعی فرعی از ادله اجمالی یقینی آن ها دانسته می شود.....	۳۴
۲۵	علم مختص به تحقیق قواعد عام برای استنباط احکام شرعی.....	۳۴
۲۶	علم به قواعد تمهید یافته برای رعایت احکام شرعی فرعی به صورت احکام یا اسقاط.....	۳۴
۲۷	علم به قواعد و ادله اجمالی که به وسیله آن ها به استنباط فقه دست یافته می شود.....	۳۵
۲۸	علم به طریق های فقه به صورت اجمال و کیفیت استدلال به آن ها و حال مفتی و مستفتی.....	۳۶
۲۹	شناخت فقه به صورت اجمالی و کیفیت استفاده از آن و حال مستفید.....	۳۶
۳۰	علم بحث کننده از حجت بر حکم شرعی فرعی.....	۳۷
۳۱	علم به کیفیت استنباط از چیزی که علم از آن استنباط می شود.....	۳۷
۳۲	علم متکفل تفکیک حجت از ناحجت.....	۳۷
۳۳	علمی که در آن از قواعد استنباط احکام تشریع اسلامی از ادله آن ها بحث می شود.....	۳۸
دوم:	تعریف برگزیده برای دانش اصول فقه.....	۳۸
هـ)	چستی دانی فلسفه اصول فقه.....	۳۸
	نتیجه.....	۳۹
	فصل دوم: حکم تکلیفی شناخت اصول فقه.....	۴۱
	مقدمه.....	۴۱
	الف) اقسام دانش ها به لحاظ حکم تکلیفی.....	۴۱
	ب) جواز شناخت دانش اصول فقه.....	۴۱
	ج) ادله وجوب شناخت دانش اصول فقه.....	۴۱
	دلیل اول: امکان معرفت تکلیف با معرفت دانش اصول فقه.....	۴۲

دلیل دوم: مقدمه بودن دانش اصول فقه برای دانش فقه	۴۲
دلیل سوم: مقدمه بودن دانش اصول فقه برای دسترسی به اجتهاد	۴۲
د) ادله کفایی بودن وجوب شناخت دانش اصول فقه	۴۲
دلیل اول: کفایی بودن وجوب معرفت دانش فقه	۴۲
دلیل دوم: عدم دلیل بر عینی بودن	۴۳
نتیجه	۴۳
فصل سوم: جایگاه اصول فقه	۴۵
مقدمه	۴۵
الف) اهمیت و نیاز به علم اصول فقه	۴۵
۱) ادله نیاز به علم اصول فقه	۴۸
دلیل اول: تبیین کیفیت اقامه دلیل بر حکم شرعی در اصول فقه	۴۸
دلیل دوم: مقدمیت اصول فقه برای حقوق اسلامی	۴۸
دلیل سوم: منطق همه استنباطهای نقلی دینی	۴۸
۲) دلایل عدم نیاز به علم اصول فقه	۴۹
دلیل اول: لزوم دوری از ایهادیت	۴۹
دلیل دوم: لزوم پذیرش کتب معتبره	۴۹
دلیل سوم: لزوم تفسیر به رأی	۵۰
ب) مرتبه علم اصول فقه از لحاظ شرف	۵۱
ج) مرتبه علم اصول فقه از لحاظ تعلیم و تعلم	۵۱
نتیجه	۵۱
فصل چهارم: اهداف اصول فقه	۵۳
مقدمه	۵۳
الف) چستی اهداف	۵۳
۱- معنای لغوی اهداف	۵۳
۲- تعریف اصطلاحی اهداف علم	۵۳
ب) اهداف علم اصول فقه	۵۴
نتیجه	۵۴
فصل پنجم: فواید علم اصول فقه	۵۵
مقدمه	۵۵
الف) چستی فواید علم	۵۵
۱- معنای لغوی فایده	۵۵
۲- معنای اصطلاحی فواید علم	۵۵
ب) لزوم فایده برای هر علمی	۵۵
ج) تفاوت فواید علم با اهداف علم	۵۵
د) فواید علم اصول فقه	۵۶
نتیجه	۵۶
فصل ششم: استقلال اصول فقه	۵۷
مقدمه	۵۷

۵۷	الف) نظرات درباره استقلال علم اصول فقه
۵۷	یکم: استقلال علم اصول فقه
۵۷	دوم: عدم استقلال علم اصول فقه
۵۷	دیدگاه برگزیده
۵۸	ب) فرق میان اصول فقه و علوم دیگر نقش آفرین در استنباط
۵۸	ج) تفاوت اصول فقه شیعه با اصول فقه اهل سنت
۵۸	نتیجه
۶۱	بخش دوم: هستی‌شناسی اصول فقه
۶۱	فصل یکم: موضوع اصول فقه
۶۱	مقدمه
۶۱	الف) چستی موضوع
۶۱	۱- معنای موضوع در لغت
۶۱	۲- تعریف موضوع در اصطلاح
۶۳	ب) لزوم موضوع برای هر علم
۶۳	ج) نظرات درباره موضوع اصول فقه
۶۳	یکم: دیدگاه گذشتگان درباره موضوع اصول فقه
۶۳	۱) موضوع ندارد
۶۴	۲) دلایل فقه از نظر استنباط
۶۵	۳) ذات ادله
۶۵	۴) کلی منطبق بر موضوعات مسائل گوناگون آن
۶۶	۵) عنوان حجت در فقه
۶۷	۶) کلام ظهوری محاوره به حسب محمولاتی که بر آن عارض می‌شود
۶۷	۷) ادله مشترک در عملیات استنباط
۶۷	۸) کلی متحد با موضوعات مسائلی
۶۸	۹) چیزی که صلاحیت حجت در یافتن احکام کلی فقهی را دارد
۶۸	۱۰) چیزی که نتیجه بحث در استنباط و تعیین وظیفه واقع می‌شود
۶۸	۱۱) مسائلی که غایت آن‌ها اقامه حجت بر حکمی برای عمل است
۶۹	۱۲) چیزهای گوناگونی که مسائل اصول فقه بر آن‌ها عارض می‌شوند
۶۹	۱۳) موضوعات مسائل علم اصول فقه
۷۰	۱۴) ادله شرعی کلی ثابت‌کننده احکام کلی و شرعی
۷۰	۱۵) ادله کلی شرعی رساننده به فقه
۷۱	۱۶) دلیل سمعی کلی و عوارض آن
۷۱	۱۷) جزء اخیر برای علت تام در استنباط حکم شرعی
۷۲	دوم: نظر برگزیده درباره موضوع اصول فقه
۷۲	نتیجه
۷۳	فصل دوم: تأسیس و تدوین اصول فقه
۷۳	مقدمه
۷۳	الف) نظرات درباره بنیان‌گذار دانش اصول فقه

۷۳	یکم: نظرات گذشتگان درباره بنیان‌گذار دانش اصول فقه
۷۳	نظر یکم: امام محمد بن ادریس شافعی
۷۵	نظر دوم: امام باقر و امام صادق (علیهما السلام)
۷۸	دوم: نظر برگزیده درباره بنیان‌گذار اصول فقه
۷۹	ب) نظرات پیرامون نخستین نویسنده درباره اصول فقه
۷۹	یکم: نظرات پیشینیان درباره نخستین نویسنده پیرامون اصول فقه
۷۹	نظر یکم: امام محمد بن ادریس شافعی
۷۹	نظر دوم: هشام بن حکم کوفی
۸۱	دوم: نظر منتخب درباره نخستین نویسنده پیرامون اصول فقه
۸۲	نتیجه
۸۳	فصل سوم: مبادی اصول فقه
۸۳	مقدمه
۸۳	الف) معناشناسی مبادی
۸۳	۱- معنای لغوی مبادی
۸۳	۲- معنای اصطلاحی مبادی
۸۴	ب) لزوم مبادی برای هر دانش
۸۴	ج) تفاوت مبادی با مقدمه
۸۴	د) تفاوت مبادی با مسائل
۸۵	ه) تفاوت مبادی با مبانی
۸۵	و) اقسام مبادی در اصول فقه
۸۵	۱- مبادی تصویری
۸۶	۲- مبادی تصدیقی
۸۶	۳- مبادی حکمی
۸۸	۴- مبادی کلامی
۸۸	۵- مبادی لغوی
۸۸	۶- مبادی منطقی
۸۹	ز) منابع مبادی علم اصول فقه
۸۹	نتیجه
۹۱	فصل چهارم: مسائل اصول فقه
۹۱	مقدمه
۹۱	الف) چستی مسائل یک دانش
۹۱	۱- معنای لغوی مسائل
۹۱	۲- تعریف اصطلاحی مسائل علم
۹۲	ب) لزوم مسائل برای هر دانشی
۹۲	ج) تعریف مسائل اصول فقه
۹۲	یکم: تعریف‌های پیشینیان از مسائل دانش اصول فقه
۹۲	۱) محمولات متعرض حجت در فقه به صورت مطلق
۹۳	۲) تعینات و تشخیصات حجت با یکی از خصوصیات

پیش‌گفتار

دانش اصول فقه یکی دانش‌های مهم و مرفقی در میان دانش‌های موجود به خصوص علوم اسلامی به شمار می‌رود که از دیرباز مورد اهتمام دانشمندان اسلامی به ویژه فقه‌های اسلامی بوده است. دانش اصول فقه فراز و فرودهای زیادی را به خودش دیده و در ابتدا جهت کمک به دانش فقه اسلامی و رسیدن به قدرت اجتهاد تأسیس و تدوین شده و باید‌ها و نبایدهای استنباط حکم شرعی را بیان می‌کرد. به مرور زمان این علم به یک دانش راهبردی جهت فهم نصوص به ویژه نصوص مقدس و دینی تبدیل شده و در زمان ما در علوم گوناگونی مانند دانش فقه اسلامی، دانش کلام اسلامی، دانش حقوق، دانش زبان‌شناسی، دانش تفسیر قرآن، دانش رجال حدیث، دانش فقه حدیث و ... کارایی دارد.

چند دهه‌ای است که دانشمندان و دانشوران تلاش کرده‌اند تا آثاری درباره فلسفه اصول فقه تدوین کرده و به جوامع علمی عرضه کنند. این تلاش‌ها تا حد زیادی توانسته کام تشنه برخی از دانشوران و محققان را سیراب کند.

فلسفه اصول فقه یک سری از مباحث برون‌علمی از دانش اصول فقه را شامل می‌شود که با نگاه بیرونی و بالایی نسبت به مطالب دانش اصول فقه، آن‌ها را تحلیل و بررسی می‌کند. عادت و سیره بسیاری از دانشوران و محققان در دانش‌های گوناگون موجود این است که مباحث برون‌علمی و بیرونی یک دانش را در ضمن مباحث اصلی آن ذکر نمی‌کنند و آن‌ها را در یک نگاه‌شسته مستقل دیگر با عنوان فلسفه آن علم یا عناوین دیگر بیان کرده و مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهند.

بسیاری از مباحثی که در ابتدای دانش اصول فقه مطرح می‌شود که به رنوس هشت‌گانه معروف است از جمله مباحث فلسفه دانش اصول فقه به شمار می‌رود و جزو مباحث اصلی دانش اصول فقه به حساب نمی‌آید. بر همین اساس نگارنده این کتاب قصد دارد تا مهم‌ترین مباحث فلسفه دانش اصول فقه را در یک جلد مستقل گردآوری کرده و آن‌ها را به صورت جداگانه مطالعه، تحلیل و بررسی کند.